

РАДМИЛА ЖУГИЋ
(Београд)

ГЕНИТИВНЕ ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ ПРОСТОРНЕ И МЕСНЕ СЕМАНТИКЕ У ГОВОРУ ЈАБЛАНИЧКОГ КРАЈА

У раду ће бити анализирани генитивне предлошко-падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја у јужној Србији. Имајући у виду с једне стране велики број предлога којима се у вези са општим падежом у функцији генитива исказују разноврсна, између осталих и просторна и месна генитивна значења, а с друге стране ограничени обим овог рада, овде ће бити анализирани само предлошко-падежне синтагме с предлозима: ОД, ДО, КУДЕ, ИЗ и ПРЕКО. Стање у говору јабланичког краја као јужноморавског пратићемо и у осталим призренско-тимочким, као и у неким косовско-ресавским говорима, у оној мери којој нам о синтакси падежа нуде њихови постојећи монографски описи.

Кључне речи: предлошко-падежна синтагма, општи падеж у функцији генитива, аналитички тип деκлинације, морфолошки генитив, генитивна синтагма просторне или месне семантике.

1. У нашој литератури се, када је реч о генитиву, истичу две битне чињенице. Прва би била издвајање генитива као неутралног члана падежног месног система, односно да је генитив „најшири најопштији падеж места по значењу и употреби у нашем језику“¹. Друга чињеница тиче се генитива као јединог падежа којим се исказује аблативни просторни однос, у мноштву просторних релација које се осим њиме изражавају и другим падежима².

Бројност предлога уз Г за означавање различитих значења (просторних, темпоралних, посесивних)³, како у књижевном језику тако и

¹ Ивић М. 1957: 155.

² Фелешко 1995: 79: „Од свих анализираних предлошко-падежних конструкција апсолутно најбројнију групу чине конструкције општег просторног значења – од 52 типа предлошко-падежних конструкција 36 се одликује примарним просторним значењем“ (реч је о аблативном просторном значењу – подвлачење моје).

³ За потпунији увид у то која се све значења могу исказати генитивним предлошким конструкцијама у српском књижевном језику, видети код: Ивић М. 1958: 143-145 и Фелешко 1995: 77-153.

у свим српским дијалектима, далеко је већа у поређењу са било којим другим падежом. Наиме, генитив је једини падеж у српском језику „који је временом проширио своје поље употребе“⁴.

1. 1. Претходно изнета сазнања о генитивним синтагмама свакако да се односе и на стање у говору јабланичког краја, уз две ограде: једна се односи на примарно својство аналитичког типа дефлекције у овом јужноморавском говору, па се сходно томе овде мора говорити о генитивним предлошко-падежним конструкцијама са ОП (општим падежом) у функцији генитива. Друга ограда би се односила на мањи број предлога који се везују за ОП у функцији генитива, из чега проистиче и ужа лепеза значења генитивних синтагми.

1. 2. Сходно задатој теми, овде ће бити речи о генитивним предлошко-падежним синтагмама за исказивање различитих месних значења, односно просторних релација. У говору јабланичког краја, ова значења се реализују конструкцијама сачињеним од предлога и ОП у функцији генитива. У овом раду ћемо се бавити најфреквентнијим предлозима са примарним просторним и месним значењем: ОД, ДО, КУДЕ, ИЗ и ПРЕКО, док ће остали предлози ове семантичке категорије, чији број није тако мали, из чисто практичних разлога бити предмет истраживања у наредном раду. За сва генитивна значења ове семантичке категорије, наводићемо најпре потврде из наше грађе⁵, а потом ћемо се осврнути на стање у осталим призренско-тимочким и сродним косовско-ресавским говорима.

Разматрање предлошко-падежних конструкција биће изложено по предлозима.

Предлошко-падежна синтагма ОД + ОП (у функцији генитива)

2. Основна функција предлога ОД у конструкцији са ОП (у функцији генитива), као и у књижевном језику и осталим српским дијалектима, јесте аблативна функција узимања, одвајања, удаљавања од неког места, предмета или појма уопште с именом у ОП. Примери који то потврђују су бројни.

Открши једно коначе *о[д] њај леб*; ја бе замъкла *ош сѣаницу*; беж *од мене*; узели тркало *ош колица*; жвркнем *ош Шару* такој за једно лонче млеко; па ме је накарала *од Руџу* да тражим; мъкни се *од мене*; ће ти побегне жена *о[д] њебе*; узедо *од Ванку* једн шиник печеницу; сѣк се малко тргја *ош њијење*; еве ти давам *ош класурче* да запи-

⁴ Ивић М. 1958: 161.

⁵ Жућић Р. 2005 и материјал прикупљен на терену путем синтаксичког упитника.

шиш стакло; и ја би теја да избегнем од рабџиу; узни од онај куј поприку; ишчукај се о[д] цнег; ишчукује се од брашино; калѣпче од њино деџе; беж о[д] џуј квачку; дај ми калѣм од онуј џвоју јабуку колачајку; открши ми о[д] џај врућ леб; црно конче ти висѣ оџ џоруб на вутарче; лис оџ коџину да вржеш за твој бџл; јѣла би коричку од леб; једно крвајче од овој џесџо; од онуј крекеџаљку Перчину, одвај сѣм се откачила; да се манеш о[д] џој друџо; помѣри тој дете од остџал; џу се раскачим о[д] џебе; не кѣдај теј рѣске од ора; не вџчи муџѣму од остџал; па би оџ шџрајку муџку бѣгала; скини сѣдњачу и предњачу оџ кола.

2. 1. Синтагма ОД + ОП у генитивној функцији означава „почетну границу у одмеравању просторног односа.“⁶

Краве џу одма оџ џашаљк да терам у рѣку; бѣга од мајку; бѣгај од њѣга немаљивка; сви бѣгав од њџма; кѣт поџеш оџ сџџаницу па накуде селџ; поџемо оџ куђу рано; одмѣкни се оџ шџорей; оџ џродавницу па нагоре се ѣде све по прав пџт; пошла оџ џџјац па преко висѣћи мџс; од џкуку поџеш дѣсно; обрђа главу од мене; поџдимо оџ собџр; одбѣвај оџ корџџо туј паџићну свиџу; одвај сѣм се откачила од њџм; бѣжи о[д] џаквога џлавога; цџпнуја се од нуку сџџину.

2. 2. За означавање кретања из правца х, уз име локалитета у ОП, обичнији је предлог ИЗ, док је употреба предлога ОД у говору јабланичког краја ограничена.

Поџемо од Лебџне; Нѣмци су наишли оџ Кођино на нашо селџ; с трактор је поџја од наџу Леџдину.

2. 3. Предлог ОД са ОП у функцији генитива користи се и у значењу да нека особа „потиче од рода х“, односно да је „пореклом из рода, фамилије х“:

Она је од наџу фамилију; тој смо од џсџу фамилију сџџшанску; о[д] џај смо крвчѣк.

2. 4. За означавање места порекла неке особе, било да је реч о конкретном граду или пределу, или уопштеном крају без конкретизације његовог имена, у говору нашег подручја устаљена је синтагма с предлогом ИЗ, што ће бити потврђено одговарајућим примерима са овим предлогом⁷.

2. 5. О овим наведеним значењима у осталим призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима, дађемо онолико података колико нам из синтаксе падежа нуде студије које се баве њиховим описом.

⁶ Милорадовић 2003: 80.

⁷ У говору јабланичког краја није у употреби синтагма типа: Он је от Прибој за које Милорадовић 2003: 81, за говор Параћинског Поморавља доноси више потврда.

2. 5. 1. Аблативно значење генитива се идентично реализује и у сродним призренско-тимочким говорима. Оно је потврђено у говору Бучума и Белог Потока: *врну́ла се од младожéњу*,⁸ у говору Заплања: *оздóл душáме о́т канáтше*⁹, у говору Црне Траве и Власине: *од сiнови најмлад*¹⁰, у говорима Понишавља: *од ку́ћу понесу́ леб*,¹¹ у говору Алексиначког Поморавља: *гдe-ћу дiдем од сво́ј дóм*.¹²

2. 5. 2. У косовско-ресавским говорима, међутим, ситуација је сложенија. Њихова битна диференцијална црта која их по употреби генитивних значења уопште издваја од призренско-тимочких говора, па самим тим и од говора јабланичког краја као јужноморавског, јесте постојање морфолошког генитива. Оно пак што их у синтакси падежа, у конкретном случају у употреби генитива донекле приближава призренско-тимочким говорима је и употреба номинатива - акузатива или општег падежа у функцији генитива.

2. 5. 3. У ресавском говору се „за исказивање генитивног значења употребљава и основни облик именице – облик номинатива – акузатива“¹³: *тра́жи од Ресáвци двá војнiка*.¹⁴ Често се осим морфолошког генитива употребљава и облик општег падежа са предлозима: *о́н је из дрúго сèло, iреко шкóлско двòришiе*¹⁵; *из овá сèла млòги су оти́шли*.¹⁶

2. 5. 4. У говору Трстеника генитив се употребљава „по правилу као у књижевном језику. Већа суженост његове употребе формално се манифестује само у мањем броју предлога које овај говор има уз генитив.“¹⁷ Аутор истиче да је ређа употреба акузатива за генитивне функције: *о́на је из дрúго мèстiо*; *увiшо код њý*¹⁸, али не наводи пример за аблативно значење генитива с предлогом ОД, највероватније зато што је овде синтакси падежа посвећено мало простора, сходно циљу који је аутор себи задао.

⁸ Богдановић 1979: 109.

⁹ Марковић Ј. 2000: 227.

¹⁰ Вукадиновић 1996: 255.

¹¹ Ћирић Љ. 1999: 156

¹² Богдановић 1987: 237.

¹³ Пецо-Милановић 1968: 302.

¹⁴ Пецо-Милановић 1968: 310.

¹⁵ Исто: 316.

¹⁶ Пецо-Милановић 1968: 321.

¹⁷ Јовић 1968: 162.

¹⁸ Исто: 163.

снаја ми од Ду̀дићи и ја сам из Ду̀дићи. Ипак, за просторно-релационо значење установили смо да је предлог ИЗ са ОП много фреквентнији од предлога ОД када треба означити место одакле неко потиче²⁹. Од бројних примера наводимо: доселија се из Црну Гору, довеђена из Мозгово, ми смо обе из Радевце. Са предлогом ОД пронашли смо два примера: ви сте оде Сврљиг и боље говору ови од Крушевац.³⁰

3. 1. У ресавском говору се и овде, уз заступљенији морфолошки генитив, среће и употреба номинатива-акузатива са предлогом ОД: од Бу̀ринац пешки.³¹

3. 2. У говору Трстеника нисмо пронашли пример за наведено значење с предлогом ОД, али се оно може претпоставити на основу потврде за узрочно значење: побегла од зла.³² Овим се потврђује ауторова констатација да се и предлог ОД, између осталих предлога, употребљава с морфолошким генитивом.³³ На једном другом месту Јовић истиче да у трстеничком говору нису пронађени примери употребе акузатива за генитивне функције с другим предлозима, изузев предлога ИЗ и КОД,³⁴ што самим тим значи да се и предлог ОД не употребљава с акузативом већ с генитивом.

3. 3. У левачком говору се са значењем одвајања у простору употребљава конструкција ОД + Г, али су забележена и два примера употребе са ОП: од Јагодну стигнемо кући и од Крушевац на аутобус па кући.³⁵ Слично је и са просторно-релационим значењем комбинованим са аблативним, за које аутор доноси само један пример са ОП: Чак тамо од Кладово људи.³⁶

3. 4. За говор Параћинског Поморавља, како је напред констатовано, карактеристична је већа употреба ОП уместо генитива у односу на остале косовско-ресавске говоре. За значења о којима је овде реч, навешћемо само по један пример: И превезе га од онај мџ и ои Косово ли беше.³⁷

²⁹ Исто.

³⁰ Исто: 237.

³¹ Исто.

³² Јовић 1968: 164.

³³ Исто.

³⁴ Јовић 1968: 163.

³⁵ Симић 1980: 42.

³⁶ Исто: 40.

³⁷ Милорадовић 2003: 80, 81.

Предлошко-падежна синтагма ДО + ОП (у функцији генитива)

4. Као у стандардном језику, тако и у нашем испитиваном говору, основно значење предлога ДО је означавање завршне границе кретања, односно места завршетка радње, досезање самог појма који се одређује или његове непосредне близине:

Свѐ пѣшке се ишло *до град*; одвај се дотркаљамо *до тој село*; тамън ми *до кућу*, онѝ искачав; ми *до продавницу*, онѝ затворили гу; не имало тѣг вођња, пѣшке *до школу*; испрати гу *до сѣданицу* па се врѣај; река дошла *до башче наше*; приђи *до ирѣтељи*, позбори с њѝ; савила се *до зѣмљу*; одвај сѣм се ускачила *до њѝну кућу*; деца затѝ не приђујев *до шебе*; докле претрча *до кућиче*, свѐ се намокри; такој полѣчке дођо *до дом*; немој да заодиш *до ѝорѝу*; препрати гу *до сѣданицу*; приодила је *до мене*; ми *до нашо селце* да се дотркаљамо; кѣко ће га одвуче *до дом*; седна *до Мирка*; сѣва ти *до ѝѣше*.

4. 1. Слично претходном значењу је и доспевање до циља кретања када тај циљ представљају имена насељених места:

Не имало аутобуси, пѣшке се ишло *до Лесковац*; на бициклу гу је возија *до Лебана*; тај аутобус иде *до Медвѣђу*; *до Медвѣђу* вођња, одѝтле *до Бању* пешачимо.

4. 2. Предлошко-падежна конструкција ДО + ОП јавља се и у месном значењу оријентационог типа:

Направија кућу *до ѝуѝ*; набуташе се у онѝ сѝпче *до ѝуѝ*; продаја онѝ ливаду *до њѝну кућу*; кућа ву туј *до зелѣни ѝѝјац*; стаѝује у онѝ зграду *до сѣданицу*; њѝне су башче *до реку*; тој једно вишњиче *до бунар*; башча ги близо *до кућу*; онај њѝва што ни је *до реку*; не ваља ги вода, штала ги *до бунар*; направија шталу *до моју кућу*; кѝлчесто ливаче *до насѝ* неје лошо за плац; допладне обали цѣлу онѝ ливаду *до насѝ*; краставице посади *до бунар* близо; убаво сѣно од онѝ ливаче *до бошњачко*; кѝмбај дошја *до њѝно Лединче*; дѣл ће продавав онѝ ливаду *до насѝ*; поцавелѣали се у онѝ сѝпче *до ѝуѝ*; онѝ прашче у башчу *до бунар*; близо *до враѝњца*; не расипуј близо *до бунар*; у онај сливњак *до војловачко*; чѝжмичики тури на столичку *до ѝѝорѝи*; имали шевтелију *до бунар*.

4. 3. Конструкцијом од предлога ДО и имена у ОП у функцији генитива, одређује се завршна тачка неке просторне релације:

Одѝвде *до ѝај камењ*, *до међу*, твоја је њѝва; насрни *до Трајкови*; свѐ право ће идеш *до Раскрѣја*; кѣд дођѝмо *до босѝан*, чукну се у главу за нѝж; дошли *до реку*, онѝ па вода голема; ће копаш там *до онај благу* рѣдови; радио грми, чује се *до реку*; ћу те одвезѣм *до сѣм кућу*; да ви прѣтим *до кайѝју*; прѣво идев *до реку*; пуштила образи *до*

йодгушњак; цакање ми је до гушу дошло; комбај дошја до њојно њивче; па се ципкаја до сѐм долину.

4. 4. Будући да су предлози ДО и ОД антоними, сасвим је природно да се и у нашем говору, на просторној релацији почетне границе кретања означене предлогом ОД и завршне границе означене предлогом ДО, успоставља извештан паралелизам. Примери којима се то потврђује су бројни, а ми ћемо издвојите само неке од њих:

Иде ош кућу до кућу; иде од једнога докштура до другуга; наткачујев људи од једнога до другуга човека; нас од Лебана до Лесковац викав не Пољци; сѐмо иде од ћошкы до ћошкы; немој сѐмо да сновеш од једну другачку до другу; на главу има од очи до ирњицу ко белу цвећку; све ново на њума од шамљу до ойњици.

4. 5. Стање у призренско-тимочким говорима идентично је стању у говору јабланичког краја.

4. 5. 1. У Бучуму и Белом Потоку примерима је потврђена употреба синтагме ДО + ОП: „за одмеравање завршне границе кретања“ (ајдмо до село), „за изражавање месног односа“ (станула до њег), „за означавање границе досезања“ (нападџл снег до чандију) и за означавање просторне релације оријентационог типа (наместил клозет до моју кућу).³⁸

4. 5. 2. У говору Заплања су потврђена просторна значења генитива конструкцијом ДО + ОП: „завршна тачка кретања, тј. географски објекат као циљ до којег досеже кретање“ . . . до ћурију га загњела, додеше до Присјан, месно значење генитива оријентационог типа: до сам Крџавче вој е кућа, значење ограничавања у простору и времену антонимским предлозима ОД и ДО + ОП, за које ауторка наводи пример за ограничавање у времену, али не и за ограничавање у простору³⁹.

4. 5. 3. Конструкција ДО + ОП са генитивним значењима просторне релације (досезање циља кретања, месно значење оријентационог типа) потврђена је и у говору Црне Траве и Власине: до воду дојдомо, дошли до Москву, седи така до огењ.⁴⁰ У говорима Понишавља конструкција ДО + ОП употребљава се за „означавање завршне границе у просторној . . . димензији“: испрати ме доле до аутобуску станицу; за означавање просторне релације оријентационог типа: ми смо овде близо до град; „за означавање почетне границе неког догађања у временској или просторној димензији, често повезан с предло-

³⁸ Богдановић 1979: 107.

³⁹ Марковић 2000: 224.

⁴⁰ Вукадиновић 1996: 255.

гом од“ . . . од Ниш до Куршумлију пешћи.⁴¹ Значења завршне тачке кретања: кад стиже до чеџму; значење близине, односно значење просторне релације оријентационог типа: кућа му до сџм дрџм и значење ограничавања у простору антонимним предлозима ОД и ДО са ОП: он направи кревет од зи^д до зи^д потврђују се и за говор Алексиначког Поморавља.⁴²

4. 5. 4. У ресавском говору предлог ДО иде уз морфолошки генитив, али су забележени и примери са ОП: дођемо до Таково, до џиће Расине, до сџло граничи, од једна врата до дрџга вратиша.⁴³

4. 5. 5. За трстенички говор нашли смо пример употребе предлога ДО с Г у значењу места завршетка радње, али нисмо наишли на примере овог значења с општим падежом, нити пак на примере ДО + Г или ДО + ОП ни за једно од преосталих претходно разматраних значења с овим предлогом.⁴⁴

4. 5. 6. У левачком говору се у значењу досезања циља кретања, уз преовлађујућу конструкцију са морфолошким генитивом, јавља и конструкција од предлога ДО и ОП у функцији генитива. Примере од предлога ДО + Г није потребно наводити, а од примера у којима је генитив замењен ОП наводимо као илустрацију само један: доведе до вратиша.⁴⁵

За остала значења просторне релације с предлогом ДО, немамо примере замене морфолошког генитива ОП.⁴⁶

4. 5. 7. За генитивна значења просторне релације, конструкције од предлога ДО и ОП у говору Параћинског Поморавља показују већу заступљеност у односу на остале косовско-ресавске говоре. Овде ћемо навести по један пример за различита значења: дошли до џу кућу, баџ до дрџм било имање, дођу до Београд, од Негоџин до Кавадар.⁴⁷

Предлошко-падежна синтагма КУДЕ + ОП (у функцији генитива)

5. Предлошко-падежна конструкција КУДЕ + ОП уз глаголе кретања за означавање крајњег циља кретања, у говору јабланичког краја у потпуности је потиснула датив циља.

⁴¹ Ђирић 1999: 156-157.

⁴² Богдановић 1987: 236.

⁴³ Пецо-Милановић 1968: 316 и 321.

⁴⁴ Јовић 1968: 164.

⁴⁵ Симић 1980: 46-47.

⁴⁶ Исто: 47.

⁴⁷ Милорадовић 2003: 90, 91, 94.

5. 1. Врло је широка употреба предлога КУДЕ са општим падежом са функцијом генитива за означавање лица као крајњег циља радње:

Иди там *куде* *Иву* у *собу*; *отиде* *куде* *Оливе́ру* на *чешља́нку*; да *но́сиш* *пантало́не* *куде* *Бо́жу* *шња́јдера*; *деца́* *трчи́в* *куде* *Бра́нче* *шња́јдерку*; *и́де* *та́м* *куде* *ма́јку*; *привр́ћа* *ти́ја* *деца́* *куде* *свекр́ву*; *одне́ла* *сџм* *пре́ђу* *куде* *боја́цију*; *тако́ј* *она́* да *при́ча* *куде* *Стио́јанку*; *ишја́* *куде* *Ми́ру* у *ку́ћу*; *дову́че* се *куде* *мене́*; *но́си* *куде* *Ми́ле* *ноже́вја*; *отишла́* *куде* *ће́рку*; *ма́јка* си га *дове́ла* *куде* *до́кџу́ра*; *бе* *ишла́* *куде* *ко́жнога* *до́кџу́ра*; *бе* *ишла́* *куде* *Ми́ланку*; да *седи́ш* *куде* *Де́су*; *седе́ла* *куде* *чи́чу* у *Београд*; да *гу* *те́рамо* *куде* *до́кџу́ра*; да *до́ђе* *куде* *на́с*; *не́ће* *и́деш* *куде* *ба́бу*; *седи́* си *куде* *ма́јку*; *ишле́* су с *ма́јку* ти *куде* *врчари́цу*; *откара́ше* га *куде* *до́кџу́ра*; *ће* *и́дете* *куде* *ше́џку* у *го́сти*; ти *рабо́тиш* *куде* *Остио́ју*; *ја* те *одведе́м* у *Жде́глово* *куде* *едну́* *ба́бу*; да ме *во́диш* *куде* *ше́џку*; *откара́ја* *тру́пци* *куде* *Жи́вка* *тишље́ра*; *куде* *врчари́цу* *смо* га *води́ли*; *чи́жме* *куде* *шуши́тера* да *ги* *закр́пи*.

Овим примерима могу се придружити и примери у којима се као крајњи циљ радње јављају имена домаћих животиња: *подри́нува́* *куде* *сви́ње*; *ри́не* *та́м* *куде* *гове́да*; *уле́гла* *та́м* *куде* *ку́ченцики*.

5. 2. Предлошко-падежна синтагма КУДЕ + ОП употребљава се за исказивање месног односа оријентационог типа, у значењу *поред*: *ку́ћа* *ву* *куде* *шко́лу*; *пладну́јев* *там* у *врбља́к* *куде* *ре́ку*; *и́ма* *њи́ву* *куде* *жде́главачко* *гроб́је*; *седи́в* у *ша́тор* *куде* *ре́ку*; *има́ли* *ку́ћу* *куде* *сти́ару* *шко́лу*; да *че́кате* *автобус* *куде* *болни́цу*; *и́грав* *фу́збал* на *игра́лиште* *куде* *цр́кву*; *ће* *напу́нимо* на *пу́мпу* *куде* *и́оши́у*.

5. 3. Конструкција од предлога КУДЕ и ОП семантички је еквивалентна конструкцији с предлогом „У“ за обележавање места вршења неке радње у границама појма с именом у општем падежу: *добива́ла* *не́кције* *куде* *ку́ћу*; *она́* *рабо́ти* *куде* *ку́ћу*; *оста́вила* *сџм* *деца́* *сама́* *куде* *ку́ћу*, мада је у говору јабланичког краја далеко фреквентнија употреба лексеме *дом*, *дома* којом се равномерно означава и место и правац: *све́* *до́м* *седи́*; *ба́ба* *ће* *до́м* *седи́*; *и́дем* *до́ма*; да си *и́деш* *до́м* *куде* *ма́јку*; *ја* *пођо́* *до́м*.

5. 4. Наведена предлошко-падежна синтагма користи се и у значењу „чувати“ оно што се казује појмом у ОП, односно „пазити“ на оно што је исказано именом у ОП: *он* је *та́м* *куде* *сти́оку*; *бе*ше *ли* *куде* *кра́ве*; да *седи́ш* *куде* *кра́ву*; *била́* *сам* *куде* *овце́*; *мене* ме *испра́тив* *куде* *сви́ње*.

5. 5. Ова конструкција је фреквентна приликом исказивања личности код којих се реализује радња управне глаголске речи: *стању́је* *куде* *ше́џку*; *седи́* *куде* *сти́аре́јога* *сина́*; *работи́ли* *смо* *куде* *Јоси́ма*; *седе́ло* је *преко* *ле́то* *куде* *ба́бу* *и* *де́ду*; *ће* *спи́е* *куде* *те́тку*; *бра́ли*

грђјзе *куде њђјну сесђру*; била је *куде сђна*; не мђж више да седи *куде снау*; *куде зђшови* ли ћу седђм пђдстарос.

5. 5. 1. Монографије које се баве описом призренско-тимочких говора доносе примере за генитив места, исказан предлошко-падежном синтагмом КУДЕ / КИДЕ / КОД, с тим што у оквиру ове значењске категорије не постоје издиференцирана значења. Ми ћемо стога примере давати према редоследу напред установљених значења, наравно оних за која су наведени примери.

5. 5. 2. У говору Бучума и Белог Потока наводе се примери за генитив места, односно за означавање крајњег циља радње (*код Милана на састанак*) и значење месног односа оријентационог типа (*играју се онам куде задругу*).⁴⁸

5. 5. 3. За говор Запања се наводи пет синонимских варијанти предлога о коме је реч: КОД / КРЕ / КРА / КУДЕ / КИДЕ који са ОП остварују следећа генитивна просторна значења: обележавање лица као крајњег циља кретања (*она си ошла код сђнови*, он отиде *кре едну жену*, ће диде *куде сесђру*); месно значење оријентационог типа (*туј куде задругу*); значење „бити, налазити се у сфери“ онога што је исказано ОП (*остави код едну друшку*, *код мђс да бђде*).⁴⁹

5. 5. 4. Конструкција КУДЕ / КОД + ОП за обележавање лица као крајњег циља кретања (*идђ куде начелника*) и у значењу месног односа оријентационог типа (*напраили куде Нишку Бању*) потврђује се и у говору Црне Траве и Власине.⁵⁰

5. 5. 5. У говорима Понишавља се предлошко-падежном везом КОД + ОП реализују и примерима посведочују само два просторна генитивна значења, иста она као и у говору Црне Траве и Власине: крили се *код њђни родђшељи*; његова вђрња је била *код Мали мђс*.⁵¹

5. 5. 6. У говору Алексиначког Поморавља „бројна и разноврсна значења генитива места изражавају се везом општег падежа и предлога.“⁵² Међу примерима за значења генитива места с предлогом КОД / КУДЕ и општим падежом наводе се примери за означавање лица као крајњег циља кретања (*она код сђаређг сђна*), за месно значење оријентационог типа (*други се удавија код мђс*) и за значење обележавања места у чијим се границама врши нека радња (*куд мђу кућу*). Овде

⁴⁸ Богдановић 1979: 108.

⁴⁹ Марковић 2000: 225-226.

⁵⁰ Вукадиновић 1996: 254.

⁵¹ Ћирић 1999: 157.

⁵² Богдановић 1987: 235.

се напомиње да се ова конструкција употребљава и уместо датива (пође́мо код лека́ра).⁵³

5. 5. 7. Стање у косовско-ресавским говорима, употребом генитива уопште, па и употребом генитива места, много је ближе стандардном језику него призренско-тимочким говорима, али и овде постоји извесно шаренило, које је опет и у њима самима различито заступљено. Тако у ресавском говору, и с предлогом КОД, уз преовлађујућу употребу морфолошког генитива, имамо употребу општег падежа у функцији генитива (био је код сѝнови),⁵⁴ као и следећим примерима: код ова̀ сѝла,⁵⁵ сѝдим ко(ѝ) ѝѝѝку, погѝне коѝ Плейѝрницу.⁵⁶

5. 5. 8. За трстенички говор се истиче појава продирања аналитичности у падежни систем у делу који је ближи јужноморавском говору: бѝла код нѝки мѝмци.⁵⁷

5. 5. 9. Конструкција КОД + ОП је у говору Левча заступљена врло ретко. За различита генитивна значења места наведени предлог захтева морфолошки генитив, тако да је употреба предлога КОД са општим падежом, за поједина генитивна значења посведочена малим бројем примера. За значење просторног додира у резултату кретања, искључиво се употребљава морфолошки генитив, зашта наводимо само један пример: ђдо код онѝ ѝѝѝаве.⁵⁸ Конструкција с општим падежом је релативно честа када „обележава граничну тачку завршетка кретања у близини (или у сфери) онога што је означено именицом у генитиву“: дође́мо ко-Тѝкерѝѝ.⁵⁹ За означавање места извршења радње поред или близу онога што означава именица у генитиву, наведен је само један пример употребе са ОП: стѝгну га код онѝ магаѝѝни.⁶⁰ Значење места оријентационог типа углавном се реализује морфолошким генитивом, али је забележен и пример са општим падежом: код Скѝдарско јѝзеро ѝма ѝдно сѝло Кастрѝти.⁶¹

5. 5. 9. 0. Најширу палету просторних генитивних значења пружа монографија о употреби падежних облика у говору Парађинског

⁵³ Исто.

⁵⁴ Пецо-Милановић 1968: 309.

⁵⁵ Исто: 321.

⁵⁶ Исто: 323.

⁵⁷ Јовић 1968: 83.

⁵⁸ Симић 1980: 48.

⁵⁹ Исто: 49.

⁶⁰ Исто.

⁶¹ Исто: 50.

Поморавља, а ми ћемо из ње, илустрације ради, навести само по један пример: *дођу код младе / дошо код деџе; дошо код мџста / стигне ју код надовоџњак*,⁶² *кућа ми коџ цркве / скупимо се коџ џо колџче*,⁶³ *ћерка родџла коџ куће / не беше коџ кућу*,⁶⁴ *девојка коџ сџоке / д-џдем коџ сџоку*,⁶⁵ *коџ сџсџре смо дорџчковали / стџновали смо код јџдну жџну*.⁶⁶ Ваља и овде нагласити да употреба морфолошког генитива и општег падежа с предлозима није равноправна, али се конструкције с општим падежом много чешће користе овде у поређењу са осталим косовско-ресавским говорима.

Предлошко-падежна синтагма ИЗ + ОП (у функцији генитива)

6. Предлошко-падежном синтагмом ИЗ + ОП у функцији генитива означава се одвајање радње од именованог места у унутрашњости нечега, односно одмеравање почетне границе кретања.

6. 1. Из грађе којом располажемо може се видети да највећи број примера с овом конструкцијом иде уз глаголе кретања, или уз глаголе који означавају покрет током вршења или завршетка одређене радње у унутрашњости или неком ограниченом простору одакле почиње кретање.

Избутали га *из бараку*; избуташе ме *из рџд*; ти мене избутујеш *ис кућу*; измавај кокошку *из баџчу*; измацкај пржено *ис џиџањ*; исипи туј воду *ис каначе*; исипа онај гра *и[з] шинџк*; искуба расад *из баџчу*; исћушкајте га *и[з] собу*; исфрљили га *и[з] школу*; прну јџребица *из гњездџ*; вађешемо коноплџе *из рџку*; *ис корењ ветар да искрути оној јабуче*; узима мџсо *ис џуџиџу*; одвај се бџмо извџкле *ис џиџањ*; с кукаљку *ис креветџ* ћу гу извучџм; донџсо *из бџџањ лубеничку*; немџј да пије *из бакал*; искачајте *ис џуј воду*; оцџпи ми *и[з] сређиџу* два листа; докараја брашно *из мџн*; *из рџку* вађи камења; најдеџ *из џџве*; полокале воду *ис корџџо*; *из Беџград* кџд дође; искочџмо *из онај шу-мљањ*; ако те изјурив *ис фабрику*; докара шџдер *из рџку*; расипи врућу воду *ис канџу*; свџтке ми *из оџи џдеџ*; ће бџгамо *ис кућу*; дођџ *из џџву*; истресџмо сламу *и[з] сламџаче*; довели *ис џлаџиџу*; зберџмо се жџне *ис коџиџљк*; стоваџимо цакови *ис кола*; да се врне *из Лебање*; побџго *и[з] собу*; искачајте *ис кућу*.

⁶² Милорадовић 2003: 96.

⁶³ Исто: 97.

⁶⁴ Исто: 98, 99.

⁶⁵ Исто: 99.

⁶⁶ Исто: 100.

6. 2. Наведена конструкција ИЗ + ОП употребљава се у значењу места порекла, односно места становања или боравка. Ово се готово увек односи на лица, али може се чути нпр.: поприка *ис шеглу*, петлижани *ис флашу* када се управна реч односи на поврће припремљено за зимницу.

Погодили музиканти *из Лесковац*; снашка је *из нашу фамилију*; узēja невесту туј *из нашу село*; девојчки *ис комшилк* се собрали; онај директор *из нашу село*; она је *из наш крај*; оне су обе *из нашу кућу*; снајка ву је *из богати кућу*; *из нашу оделбину* је њојан зет; татко ву је призетен *из нашу фамилију*; узимао девојке *из други села*; сви тија момци *из нашу село*; тај апатекарка што је *из нашу село*.

6. 3. Ова предлошко-падежна синтагма означава место одакле потиче кретање при чему је име локалитета употребљено адвербално, или пак место одакле неко или нешто потиче са адноминално употребљеним именом локалитета.

Дошја *из Немачку*; ми побегнемо *ис Прекоичелицу*; *из Бугарску* донели калем; довеја девојку *и[з] Ждеглово*; пођемо пешке *из Лугаре* за Лесковац; беше донела маће *из Вучје*; дошла *из Београд* ичёр; терав сламу *из Ледину*; она све доноси *из Лебәне*; *из Лесковац* пошли с аутобус; да докарамо мливо *из Бошњаце*; дошлe ву другарице *ис Коњино*; тетка Иванина дошла *из Београд*; најде воз *из Ниш*; да дође геометар *из Лебәне*; *из Медвећу* шумар дошја да обележи.

Ис Печењевце ву муж; снаа ми је *из Лугаре*; мајка ми је *из Горњо Врновце*; тај призетко *из Влаце*; она је родом *ис Кривачу*; јетрва ми *из Мараву*; *и[з] Живково* младих; ваша баба *ис Коњино* била; учитељица му *из Лесковац*; зет ми *из Гајтан*; *ис Цекавицу* доктур; моја прија *из Београд*.

6. 4. Конструкцијом ИЗ + ОП остварују се генитивна значења просторне релације у свим призренско-тимочким говорима.

6. 4. 1. У говору Бучума и Белог Потока наводе се примери којима се означава: одвајање радње од именованог места у унутрашњости нечега, односно одмеравање почетне границе кретања (воду смо довели *исиланин*) и место одакле потиче кретање или одакле неко потиче (она је *из Гурдинци*).⁶⁷

6. 4. 2. Иста значења у оквиру наведене значењске категорије наводе се и за говор Запаља: ишъл *из Београд*; *из Крaсiаvче* вој муж,⁶⁸ за говор Црне Траве и Власине: *из кућу* да искочим, дојде тај

⁶⁷ Богдановић 1979: 108.

⁶⁸ Марковић 2000: 224.

из Лесковац, Витомира из Славокови, ⁶⁹ за говоре Понишавља: па истурише *изи џик* покриве, жена ми је из *Добродол*, ⁷⁰ за говор Алексиначког Поморавља: извади га из *вир*, из *ово* сам *село*, ја сам из *Дудићи*. ⁷¹ О равноправној употреби предлога ОД и ИЗ са ОП, за означавање припадања неком роду, в. текст уз фусноту 28.

6. 4. 3. За ресавски говор, као и код осталих предлошко-генитивних конструкција, имамо појаву продирања општег падежа у падежни систем: *из ова сѐла* многи су отишли у Француску ⁷², он је из *Бобово* ⁷³, или употребу номинатива у функцији генитива: *ис Коњуси*. ⁷⁴

6. 4. 4. У трстеничком говору се предлог ИЗ са генитивом, попут предлога ОД, ДО, СА / САС / САЗ употребљава „као у књижевном језику.“ ⁷⁵ „У трстеничком говору се употреба облика акузатива за генитивне функције налази ређе . . . Узео је девојку из *Сџари Трстеник* . . . Она је из *дрџо мџо*“ ⁷⁶

6. 4. 5. За говор Левча је већ раније констатована употреба морфолошког генитива, али и општег падежа, додуше у много мањој мери у односу на ресавски говор. Тако се овде и генитивна значења просторне релације с предлогом ИЗ реализују морфолошким генитивом, али се наводе и примери са ОП. Примере за конструкцију ИЗ + Г нећемо наводити, али ћемо адноминалну и адвербалну употребу ОП са овим предлогом пажљиво пратити.

Адноминално употребљен Г са предлогом ИЗ „обележава географску локацију или место порекла онога што значи управна реч.“ ⁷⁷ Аутор за ову категорију наводи по четири примера с Г и ОП, али не каже децидирано да ли се ово може тумачити као равноправна употреба ИЗ + Г и ИЗ + ОП, већ само то да у овој категорији има и „потврда за ОП“. Ми ћемо, сходно нашим потребама овде, а и надаље, узимати само по један пример: *кџа ће д-одреде из нџше сѐло*. ⁷⁸ За обеле-

⁶⁹ Вукадиновић 1996: 255.

⁷⁰ Ђирић 1999: 158.

⁷¹ Богдановић 1987: 238.

⁷² Пецо-Милановић: 321.

⁷³ Исто: 316.

⁷⁴ Исто: 310.

⁷⁵ Јовић: 164.

⁷⁶ Исто: 163.

⁷⁷ Симић 1980: 44.

⁷⁸ Исто.

жавање порекла „онога што је другде стационирано“ у употреби је само конструкција са морфолошким генитивом.⁷⁹

Са глаголима кретања претежно се употребљава синтагма ИЗ + Г, али се наводе и примери употребе са ОП. За значење обележавања граничне тачке, „у унутрашњости или ограниченом простору, од које почиње кретање“ и за означавање радњи „које подразумевају покрет у току извршења или после тога,“ доносимо по један пример употребе са ОП: *їдем из Бòснy* и *поку̀пио из^c ко̀рїу*.⁸⁰

6. 4. 6. Међу косовско-ресавским говорима, говор Параћинског Поморавља је највише захваћен анализизмом, што потврђују и разноврсна генитивна значења просторне семантике која се осим конструкције ИЗ + Г реализују и конструкцијом ИЗ + ОП: *устàнем ис крèвешї*;⁸¹ *ўзне нèку ис Пàраћин*;⁸² *òн је из др`уго сèло*.⁸³

Предлошко-їадежна синтагма ПРЕКО + ОП
(у функцији генитива)

7. Наша досад најопсежнија граматика о синтакси падежа савременог српског језика, истиче да се предлогом ПРЕКО уз генитив најчешће „означава кретање чега простором изнад појма чије име стоји у генитиву додирујући сам тај појам, или налазећи се на мањем или већем одстојању изнад њега. Или оставља утисак да се креће с једне стране на другу“.⁸⁴ Ова синтагма се користи најчешће уз глаголе кретања и прелажења за означавање радње која се врши с једне на другу страну појма конкретизованог именицом у генитиву, као и могућег настављања радње о којој је реч⁸⁵. У говору јабланичког краја, уз предлог ПРЕКО са овим значењем стоји ОП у функцији генитива.

Да се прекачим *їреко їòрїу*; прелића петъл *їреко їлòїї*; їскочи *їреко їрàг*; да не прелића *їреко їлòїї*; *їреко їуїї* ни је посèдак; преврља *їреко кайїју* траву; преврљи фúзбал *їреко їлòїї*; он се прекачује *їреко кайїју*; прескачав *їреко їлòїї* кучики; префрљи ми матику *їреко їлòїї*; да се прекачи *їреко кайїју*; ће се претуриш *їреко санїрàч*; она префрљи сито *їреко кућу*; їскочише лјуди *їреко їрàг*; тèрам òвце

⁷⁹ Исто.

⁸⁰ Симић: 45.

⁸¹ Милорадовић 2003: 102.

⁸² Исто: 103.

⁸³ Исто: 104.

⁸⁴ Стевановић 1991: 329.

⁸⁵ Ковачевић 1981: 139.

йреко реку; ћу ги́гам с овеј гига́ље *йреко реку*; прели́ћа *йреко йло́й* у твој обо́р; мож да прери́пи *йреко йло́й*.

7. 1. Ова се синтагма јавља и у примерима у којима је појам географско име:

Йде тај *йреко Ниш*; йде *йреко Лебáne* за Медве́ћу; ишли́ смо пе́шке *йреко Жде́глово*, *йреко Коњино* за у шко́лу; аутобус кре́ћа из Лебáne за Житни По́ток *йреко Бојник*; отишли́ су *йреко Проку́йје* за Житни По́ток.

7. 2. Конструкцијом ПРЕКО + ОП исказује се и месно значење локационог типа када глаголом конкретизована радња захвата површину појма с именом у ОП у функцији генитива.

Ко гу марну́ја *йреко грбину*; удари́ га *йреко њушку*; препашем се с ћемёрче *йреко йоловину*.

7. 3. Овде долазе и бројни примери за означавање да се један предмет ставља на други, односно да један предмет стоји на другом.

Обу́кја ванéлу, па *йреко њу́м кожук*, а *йреко кожук* клашњени́к; на́тни капут *йреко сйáре цо́лке*; немо́ј да тру́паш једно́ *йреко дру́го*, него ги у́баво наре́ди теј цо́лке; ту́рим *йреко лонац* цеда́лку; ћу обу́чем *йреко ванéлу* капут; *йреко ванéлу* обу́че и елeк; но́си за́кргу *йреко за́кргу*; иско́пав ру́пу па затрупу́јев једно́ *йреко дру́го*.

7. 4. Предлошко-падежна синтагма ПРЕКО + ОП у функцији генитива има и месно значење оријентационог типа:

Она́ј парк *йреко бо́лницу*; ста́н ву је у ону́ј зелéну згра́ду *йреко йо́шйу*; ку́ћа ву је она́ј сьс о́граду, одма́ *йреко мо́с*.

7. 5. Искључива употреба ОП са предлогом ПРЕКО за исказивање генитивних просторних значења карактерише и све призренско-тимочке говоре. Тако се у говору Бучума и Белог Потока предлогом ПРЕКО и ОП означава да се нешто налази с друге стране појма израженог општим падежом: ку́ћа ни је *йреко йо́шок*. Овде се наводи и значење прелажења с једне на другу страну појма у општем падежу: лити́ја йде *йреко йо́ље*.⁸⁶ Ова иста значења потврђена су и у говору Заплања: имамо си одма́ *йреко дру́м до́ле*; па йма́ *йреко ца́ревицу* врв́ина.⁸⁷ Тако је и у говору Црне Траве и Власине: оно́ је *йреко шру́й*; *йреко Бугарску*,⁸⁸ затим у говорима Понишавља: *йреко дру́м* је била́

⁸⁶ Богдановић 1979: 112.

⁸⁷ Марковић 2000: 230.

⁸⁸ Вукадиновић 1996: 254.

појата; прѣјдемо *ѓреко рид*⁸⁹ и у говору Алексиначког Поморавља: *кѓћа му ѓреко реку*; *идемо са ѓреко ѓдље*.⁹⁰

7. 6. 1. У свим претходним предлошко-падежним генитивним синтагмама ресавског говора истицана је неретка употреба облика номинатива – акузатива или пак општег падежа. Овакво стање је исто и са предлогом ПРЕКО, а ми ћемо навести неколико примера за просторна значења генитива, она које пружа монографија Ресавски говор: *ѓреко Пдѓжаревац*, *ѓреко Ђвчар* и *Кѓблар*;⁹¹ *ѓреко шкдлско двршише*⁹², *ѓреко Морѓву*.⁹³

7. 6. 2. У трстеничком говору „предлог п р е к о у употребљава се [уз генитив – подвукла Р. Ж.] као у књижевном језику за обележавање места . . . прегѓзио *ѓреко дѓйелине* . . . *ѓде ѓреко брд*а.“⁹⁴

7. 6. 3. Просторна значења генитива се у говору Левча исказују, између осталог, и конструкцијом ПРЕКО + Г. У материјалу се нашао само један пример са ОП: *ѓреко ѓдно брд*о пребѓциш се.⁹⁵

7. 6. 4. За изражавање различитих месних генитивних значења у Параћинском Поморављу, као и са претходно обрађеним предлозима, осим конструкције ПРЕКО + Г користи се и конструкција са ОП: *прѓшли ѓреко кривдлачки мдс*, *бѓгам ѓреко ѓлдш*ови, *ѓреко ѓдље* имѓо пѓт, *ѓреко Пѓраћин* прдѓјемо.⁹⁶

7. 6. 5. Често се конструкција са предлогом ПРЕКО замењује конструкцијом с предлогом КРЗ (КРОЗ) и ОП у функцији акузатива када се ради о равној површини која је испуњена неким конкретним садржајем.

Брѓни ни да *ѓдемо крз ѓигдву авлију*; *љѓти се што смо прођувѓли крз ѓигдв ѓабукѓр*; да му не продимо *крз обд*р; *ѓа побѓгнем кр[з] сливњак* ча Пѓрин; *прођувѓли крз нѓшу бѓшчу*; *газѓли свѓ крс ѓойрику*; *свѓ трчѓли крз мумурузи*; *с кола ишли крз некдсену ливѓду*.

7. 6. 6. Синтагма ПРЕКО + ОП за означавање кретања с једне на другу страну насељеног места, синонимична је са конструкцијом КРЗ + ОП у функцији акузатива:

⁸⁹ Ћирић 1999: 159.

⁹⁰ Богдановић 1987: 236.

⁹¹ Пецо-Милановић 1968: 302.

⁹² Исто: 316.

⁹³ Исто: 323.

⁹⁴ Јовић 1968: 165.

⁹⁵ Симић 1980: 53.

⁹⁶ Милорадовић 2003: 106, 107.

Прође́мо *ѝреко село́*; ишли́ *ѝреко село́*; да не прође́ *кр[з] село́*; не сме́ да прође́ *кр[з] село́*.

ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

8. Примарна одлика генитивних предлошко-падежних синтагми просторне и месне семантике, као уосталом и свих падежних облика говора јабланичког краја као јужноморавског, јесте везивање предлога за општи падежни облик што је у складу са искључивом употребом аналитичког типа деκлинације.

8. 1. Одсуство морфолошког генитива, што је анализирана грађа примерима потврдила, не представља препреку исказивању разноврсних генитивних просторних значења у овом говору. Овде се може говорити само о употреби другачијих граматичких средстава (пре свега о општем падежу у функцији генитива, или ређе о варијанти морфолошког лика неких предлога, или потпуно другачијих облика предлога синонимичних са неким предлозима књижевног језика).

8. 2. Истраживање је показало да се овим предлошко-падежним синтагмама, у говору јабланичког краја, реализује већина примарних и фреквентних значења која карактеришу књижевни језик. Тако се конструкцијом ОД + ОП реализује аблативна служба растављања, одвајања од неког места, предмета, или уопште од појма с општим падежом у генитивној функцији (*узни од онај ку́и попри́ку*). Њоме се означава и почетна тачка у одмеравању просторних односа (*бе́га од ма́јку*), затим потицање или порекло од рода *x* (*она́ је од на́шу фами́лију*).

8. 3. За означавање завршне границе кретања или места завршетка радње, односно досезање самог појма који се одређује (препрати гу *до сѝднициу*), употребљава се конструкција ДО + ОП. Истом синтагмом се исказује и месно значење оријентационог типа (*ку́ћа ву ту́ј до зелѐни ѝѝјац*), затим завршна тачка неке просторне релације (да ви пр́тим *до каѝѝју*), као и значење просторне релације од почетне до завршне границе кретања (*ѝде од љо́шку до љо́шку*).

8. 4. Означавање лица као крајњег циља радње (*ѝде та́м куде ма́јку*); месног значења оријентационог типа у значењу „поред” (*ку́ћа ву куде шко́лу*); места вршења радње у границама појма с именом у општем падежу (добивала не́кције *куде ку́ћу*), као и исказивање личности или места код којих се реализује радња управне глаголске речи (*стану́је куде ѝѝѝку*), врши се предлошко-падежном синтагмом КУДЕ + ОП.

8. 5. Предлогом ИЗ и ОП означава се одвајање радње од именованог места у унутрашњости нечега, односно одмеравање почетне

границе кретања (избу^таше ме *из рѐд*); место порекла, односно место становања или боравка (узѐја невѐсту *из н^ашо село*); место одакле потиче кретање са адвербално употребљеним именом локалитета (ми побѐгнемо *ис Прекојчѐлицу*), или место одакле неко или нешто потиче са адноминално употребљеним именом локалитета (*ва*ша баба *ис Коњино бил^а*).

8. 6. Предлошко-падежна конструкција ПРЕКО + ОП уз глаголе кретања и прелажења означава радњу која се врши с једне на другу страну појма с именом у ОП (да не прели^ћа *ѓреко ѓло^ћ*); кретање с једне на другу страну насељеног места (ишли *ѓреко село*). Такође, користи се у служби месног значења локационог типа када радња захвата површину појма с именом у ОП (уд^ари га *ѓреко њу^шку*); за означавање да се један предмет ставља на други, односно да један предмет стоји на другом (т^урим *ѓреко л^онац* цед^аљку) као и у функцији месног значења оријентационог типа (ку^ћа ву је . . . одма *ѓреко м^ос*).

9. Реализација разматраних генитивних предлошко-падежних синтагми за исказивање разноврсних генитивних значења просторне или месне семантике у јужноморавском говору јабланичког краја, идентична је стању у осталим призренско-тимочким говорима. У свима њима је, дакле, реч о аналитизму, односно о искључивој употреби конструкција сачињених од предлога и општег падежа који врши функцију свих осталих падежних облика.

9. 1. Поређењем са стањем у косовско-ресавским говорима установили смо, да су призренско-тимочки говори, у већој или мањој мери, утицали на ширење аналитичких конструкција са општим падежом у овој дијалекатској зони. Тако је у ресавском говору, на пример, аналитизам са номинативом – акузативом или општим падежом у генитивним предлошким конструкцијама, безмало пропорционалан конструкцијама са морфолошким генитивом. Говор Трстеника се одликује претежном употребом морфолошког генитива с предлозима, али се среће и употреба акузатива за генитивне функције. У левачком говору се конструкције са ОП јављају ретко, док је у говору Параћинског Поморавља, у поређењу са осталим косовско-ресавским говорима, употреба општег падежа уместо морфолошког генитива знатно шира.

9. 2. Праћењем генитивних предлошко-падежних синтагми у јабланичком јужноморавском говору и осталим призренско-тимочким говорима, као и говорима косовско-ресавске дијалекатске зоне, дошли смо до једне битне чињенице: близина географског одређења призренско-тимочке дијалекатске зоне и отвореност према косовско-ресавској дијалекатској зони омогућавала је кроз временски проток кретање, настањивање и мешање овог становништва са косов-

ско-ресавским, и неминовно, у одређеној мери унело у говоре зоне које је настањивало опште, балканистичке црте аналитизма деклинационог система.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Богдановић 1979:** Недељко Богдановић, *Говори Бучума и Белог Појока*. – СДЗб XXV, Београд.
- Богдановић 1987:** Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*. – СДЗб XXXIII, Београд, 7–302.
- Вукадиновић 1996:** Вилотије Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*. – СДЗб XLII, Београд, 1–317.
- Жугић Р. 2005:** *Речник говора јабланичког краја*. – СДЗб LII, Београд, IX – XLII + 1–470.
- Ивић М. 1957:** Милка Ивић, Једно поглавље из граматике нашег модерног језика – систем месних падежа. – ГФФ, II, Нови Сад, 145–158.
- Ивић М. 1958:** Милка Ивић, Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику. – ЈФ, XXII, Београд, 141–166.
- Јовић 1996:** Душан Јовић, *Трстџенички говор*. – СДЗб XVII, Београд, 1–240.
- Ковачевић 1981:** Милош Ковачевић, *Уйошреба њредлога њрекоу српскохрватском сшандардном језику*. – НЈ, XXV/3, Београд, 136–158.
- Марковић 2000:** Јордана Марковић, *Говор Зайлања*. – СДЗб XLVII, Београд, 7–307.
- Милорадовић 2003:** Софија Милорадовић, *Уйошреба њадежних облика у говору Параћинског Поморавља*. – Етнографски институт, књ. 50, Београд.
- Пецо/Милановић 1968:** Асим Пецо – Бранислав Милановић, *Ресавски говор*. – СДЗб XVII, Београд, 241–366.
- Симић 1980:** Радоје Симић, *Синшакса левачког говора I, Уйошреба њадежних облика*. – СДЗб XXVI, Београд, 1–146.
- Стевановић 1991:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*. – Научна књига, Београд, 1991⁵.
- Ћирић 1999:** Љубисав Ћирић, *Говори Понишавља*. – СДЗб XLVI, Београд, 7–262.
- Фелешко 1995:** Казимјеж Фелешко, *Значења и синшакса српскохрватског генитива*. – Београд.

Резюме

Радмила Жугич

**ГЕНИТИВНЫЕ ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНЫЕ СЛОВСОЧЕТАНИЯ
С ПРОСТРАНСТВЕННОЙ И МЕСТНОЙ СЕМАНТИКОЙ
В ГОВОРЕ ЯБЛАНИЧСКОГО КРАЯ**

В настоящей работе рассмотрены генитивные предложно-падежные словосочетания с пространственной и местной семантикой, образованные с помощью предлогов *од, до, куде, из и ѿреко*.

Основная характеристика генитивных предложно-падежных сочетаний, синтагм, с пространственной и местной семантикой касается связи предлога с общей падежной формой, характерной для исключительного употребления аналитического типа склонения. Эта особенность свойственна всем падежным формам говора ябланического края, считающегося южноморавским.

Отсутствие морфологического генитива, что анализируемый материал подтвердил, не создает препятствий для выражения различных генитивных пространственных и местных значений в данном говоре. Проведенные исследования показали, что данные предложно-падежные словосочетания, встречающиеся в говоре ябланического края, совпадают с большинством реализуемых основных и частотных значений, характерных для литературного языка.

Реализация различных генитивных значений с данной семантикой в говоре ябланического края идентична состоянию в остальных призренско-тимокских говорах.

Сравнение с состоянием в косовско-ресавских говорах показало, что призренско-тимокские говоры, в большей или меньшей степени, влияли на распространение аналитических конструкций с общим падежом в данной диалектной зоне.